

І. П. Аксянюк,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры першай катэгорыі
Маларыцкай раённай гімназіі

А. Разанаў. Традыцыі беларускай філасофскай паэзіі

Асаблівую складанасць у вывучэнні беларускай літаратуры выклікаюць аглядавыя тэмы па творчасці сучасных пісьменнікаў. Гэта тлумачыцца тым, што настаўнік абмежаваны колькасцю гадзін, адведзеных на вывучэнне пэўнай тэмы, а неабходна за ўрок ахапіць вялікі аб'ём тэарэтычнага матэрыялу. Да прапанаванага урока засваення новых ведаў тэарэтычны матэрыял падбіраюць і рыхтуюць для падачы самі вучні пад непасрэдным кіраўніцтвам настаўніка. Для гэтага настаўнік загадзя рыхтуе пытанні і заданні да ўрока. Заданні могуць размяркоўвацца паміж вучнямі самім настаўнікам у залежнасці ад узроўню здольнасцей і падрыхтаванасці вучняў або выбірацца самімі вучнямі па ўласным жаданні. Зроблены выбар дазволіць настаўніку высветліць ступень падрыхтаванасці старшакласнікаў, іх уменне адбіраць неабходны матэрыял, узровень іх зацікаўленасці дадзенай тэмай.

Тэма: Бацькаўшчыны ў лірыцы А. Разанава, (11 клас). Наватарства пісьменніка ў беларускай літаратуры.

Мэты:

✓ Пазнаёміць старшакласнікаў з біяграфіяй паэта; дапамагчы вучням асэнсаваць філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці паэта: суадносіны агульначалавечага (быццёвага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага), трагізм светаадчування мастака ў творах на гістарычную тэматыку, усвядоміць адметнасць жанрава-стылёвых форм, стыль пісьма паэта, асацыятыўную вобразнасць, ролю А. Разанава ў развіцці традыцый беларускай філасофскай паэзіі;

✓ садзейнічаць развіццю мастацкага густу, выразнага чытання лірычных твораў, пашырэння слоўнікавага запasu вучняў;

✓ стварыць умовы для духоўнага ўзбагачэння, фарміравання самасвядомасці і маральнага самавызначэння вучняў.

Абсталяванне: зборнік “Бязмежжа зорнага сям’я” (старонкі выбранай паэзіі).- Мінск.”Вышэйшая школа”.1999.

“Родная песня” (зборнік сучаснай беларускай паэзіі). – Мінск.”Ураджай”.1997.

Эпіграф: “Я толькі спраўджваю тое, на што здатны, што вымагае ад мяне жыццё” (А.Разанаў).

Ход урока

I. Арганізацыйны момант

II. Уступная гутарка

Настаўнік. Алесь Разанаў. Сёння гэтае імя ў беларускай літаратуры сімвалізуе мастацкі прарыў. Апантанасць ідэяй паэтычнага рэфарматарства, здольнасць выводзіць літаратуру з плоскасці быту ў вертыкалі небыцця, нязгаснае жаданне «пераўзыйсці зацверджаныя межы і ўяўленні» – усё гэта робіць творчасць Алеся Разанава сапраўднай вяхой у гісторыі беларускага пісьменства, якое паступова ўваходзіць у актуальны еўрапейскі культурны кантэкст.

Гэта паэт-наватар, паэт-эксперыментатар, паэт-філосаф. З твораў А. Разанава паўстае сённяшні чалавек, які пакутуе ад нявырашанага пытання: «Кім я ёсць?» Ён шукае сваё імя і, не задаволены пошукамі, усклікае: «Я сам сабе не ведаю імёнаў... Я той, хто неназваны...». Паэт вучыць бачыць нябачнае, чуць нячутнае, заўважаць не толькі зямлю пад нагамі, але і далеч неба, кідаць погляд у іншыя вымярэнні, адчуваць усеабдымнасць, узаемную спалучанасць усяго існага.

Наша з вамі задача – пазнаёміцца з творчай біяграфіяй паэта, асэнсаваць філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці паэта, усвядоміць адметнасць жанрава-стылёвых форм, стыль пісьма паэта, асацыятыўную вобразнасць, ролю А. Разанава ў развіцці традыцый беларускай філасофскай паэзіі.

Сёння ў нас будуць выступаць ”бібліёграфы”, “крытыкі” і “даследчыкі” творчасці Алеся Разанава. Першымі будуць выступаць “бібліёграфы”, усе астатнія вучні ў сшытках запаўняюць табліцу: ”год” – “падзея.”

III. Асноўная частка ўрока

“Бібліёграфы”

1 вучань. Алесь Разанаў нарадзіўся 5 снежня 1947 г. ў вёсцы Сялец Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці ў сям’і служачых. Бацька, Сцяпан Разанаў (1910–1986), паходзіў з вёскі Вялікая Ржакса (Тамбоўская вобласць), прыехаў з геадэзічнай экспедыцыяй у Беларусь, дзе і застала яго вайна. У 1942 схоплены фашыстамі і вывезены ў Нямеччыну, дзе працаваў на заводзе, знаходзіўся ў канцлагерах Заксенхаўзен і Маўтхаўзен, з якога ў 1945 вызвалены савецкай арміяй. Вярнуўся да сям’і на Брэстчыну і застаўся жыць у вёсцы Сялец. Маці, Надзея, працавала медсястрой, фельчарам-акушэркай, пазней – у бальніцы ў вёсцы Сялец, цяпер на пенсіі.

У 1955 А. Разанаў пайшоў у Сялецкую сярэднюю школу, якую скончыў у 1966 г. са срэбраным медалём і адразу ж паехаў у сталіцу трымаць экзамены на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Яго ўступнае сачыненне «Шчасце трэба ў суровым змаганні здабыць», напісанае вершаванаю мовай, было надрукавана пазней ва ўніверсітэцкай газеце. Аднак змагарства было для Разанава не толькі тэмай для развагі, яно было часткай самой існасці паэта, што неўзабаве стала зразумелым для ўсіх, хто быў побач.

Вучоба, праца (Разанаў працаваў у трэцюю змену ліцейшчыкам на Мінскім радыятарным заводзе), а ў рэдкія вольныя хвіліны – гутаркі не толькі пра

літаратуру, але і пра агульнае грамадска-палітычнае становішча на Беларусі. І як вынік – з'яўленне ў кастрычніку 1968 г. звароту да кіраўніцтва рэспублікі з просьбай дазволіць выкладанне прадметаў на беларускім аддзяленні філфака на роднай мове. Гэты зварот, які падпісалі некалькі соцень чалавек, і ў ліку першых – Разанаў, перайначыў усё жыццё паэта, у адзін момант ператварыўшы яго з выдатніка ў бунтаўшчыка, антысаветчыка, буржуазнага нацыяналіста, якому няма месца ў сталічным універсітэце. Зімой 1969 г. А. Разанаў быў адлічаны з БДУ. Толькі дзякуючы ўмяшальніцтву Максіма Танка, які ў той час быў старшынёй Вярхоўнага Савета Беларусі, паэту дазволілі прадоўжыць вучобу, але ўжо ў Брэсцкім педагагічным інстытуце.

Пасля заканчэння педінстытута ў 1970 г. Разанаў едзе настаўнічаць у Кругельскую СШ у Камянецкі раён, у 1971 – 1972 гг. праходзіць вайсковую службу на Валдаі.

З 1972 літсупрацоўнік газеты «Літаратура і мастацтва» і бюлетэня «Родная прырода». Член СП Беларусі з 1972. З 1974 рэдактар, затым старшы рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура». З 1986 на творчай рабоце. Вучыўся ў славістычнай школе ў Чэхаславацчыне (1988). З 1990 старшыня Беларускага рэспубліканскага фонду імя Рэыхаў, з 1992 – навуковы супрацоўнік Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. Віцэ-прэзідэнт Беларускага Пэн-цэнтра. Сябра Рады СП Беларусі (з 1990). Узнагароджаны дыпламам ЮНЕСКА за ўдзел у міжнародным літаратурным конкурсе «Сустрэча двух сусветаў». Алесь Разанаў – ганаровы доктар (Doctor Honoris Causa) Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта. Гэта званне ён атрымаў "за выбітны ўнёсак у развіццё беларускай мовы і культуры і плённае спрыянне міжкультурнаму дыялогу". Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы (1990) за кнігу паэзіі «Вастрыё стралы». Лаўрэат прэміі «Залаты апостраф» (2012).

2 вучань. Першыя публікацыі А. Разанава з'явіліся ў 1961 у піянерскіх газетах. Алесь Разанаў – аўтар зборнікаў паэзіі «Адраджэнне», «Назаўсёды», «Каардынаты быцця», «Шлях-360», «Вастрыё стралы», «У горадзе валадарыць Рагвалод», «Паляванне ў райскай даліне», «Кніга ўзнаўлення», «Лясная дарога» і інш. Кнігі Алеся Разанава асобнымі выданнямі выйшлі ў Грузіі, Германіі, Балгарыі, Польшчы. Яго творы перакладзены больш чым на 20 моў свету.

Творчасць паэта сведчыць аб яго неардынарным мысленні і нетрадыцыйным вобразна-паэтычным самавыяўленні. Наватарскія жанравыя і рытміка-інтанацыйныя формы яго паэзіі вызначаюцца гуманістычным напаўненнем, багатым жыццёвым зместам. Як адзначаў вядомы крытык В. Бечык, «ён абапіраецца на вялікі вопыт сусветнага мастацтва. Мы ўбачым у яго творах і баладны лад, і сучасную жанрава-стылявую раскаванасць, і асаблівую ёмістасць усходніх танка і хоку, і ўласцівыя сюрэалізму сродкі і прыёмы пісьма». Паэзія А. Разанава патрабуе ўдумлівага і неаднаразовага прачытання, заўсёды адкрывае

новыя абсягі творчай індывідуальнасці. Выступае з артыкуламі па пытаннях сучаснага літаратурнага працэсу, а таксама ў жанры эсэістыкі. Вядомы як перакладчык.

Больш за чатыры гады А.Разанаў правёў у Нямеччыне і Аўстрыі. Гады, праведзеныя за мяжою, Разанаў называе не эміграцыяй, а творчай стажыроўкай. За гэты час ён прыдумаў новы жанр для сучаснай нямецкай паэзіі – белы верш у некалькі радкоў і выдаў тры кнігі. У аўстрыйскім горадзе Грацы выйшаў яго зборнік нямецкамоўных вершаў пад назвай «Wortdichte». Паэтычныя кнігі, якія ўбачылі свет у ГанOVERы і Берліне, напісаны на дзвюх мовах – нямецкай і беларускай. Літаратуразнаўцы называюць Разанава буйнейшым еўрапейскім паэтам, а калегі ўсур'ез абмяркоўваюць вылучэнне яго кандыдатуры на атрыманне Нобелеўскай прэміі.

Настаўнік. Што самае галоўнае вы вызначылі б з пачутага пра жыццё і творчасць А.Разанава? Запішыце свой адказ у выглядзе 2-3 сказаў (вучні зачытваюць свае вывады).

“Крытыкі”

1 вучань. А. Разанаў – паэт, які пошук, адкрыццё зрабіў сваёй творчай мэтай. Кожны яго радок, слова, думка, вобраз заглыблены, бо ўвесь час аўтар у роздуме, у працэсе пазнання, чымсьці па-сапраўднаму ўсхваляваны, занепакоены, спрабуе знайсці выйсце з нейкай складанай сітуацыі (часам нават незразумела – якой іменна). Паэзія А. Разанава няпростая для ўспрымання, яна вымагае неаднаразовага, асэнсаванага прачытання. Адна з несумненых вартасцей разанаўскай паэзіі – з'яўленне ў ёй новага героя, чалавека, які імкнецца знайсці шляхі адраджэння адзінай для ўсіх каштоўнасці – душы.

У гісторыю літаратуры А.Разанаў увайшоў як майстар арыгінальных жанраў, жанравых разнавіднасцей і формаў – квантэмаў, версэтаў, вершаказаў, пункціраў, зномаў, як прадстаўнік філасофскай паэзіі. Заўважана, што кожны новы зборнік А. Разанава дэбютуе новай формай, адпаведна «Шлях –360» (1981) – версэтамі іквантэмамі, «Вастрыё стралы» (1988) – пункцірамі, «У горадзе валадарыць Рагвалод» (1992) – вершаказамі, «Паляванне ў райскай даліне» (1995) – зномамі, а зборнік «Wortdichte» («Вершасловы»), што выйшаў у Германіі, самой назвай агучыў з'яўленне новага жанру – вершасловаў.

2 вучань.Разанаў сваімі наватарскімі паэтычнымі структурамі прадэманстраваў, што якасць зместу павышаецца, калі форма твора, будучы адносна свабоднай, пэўным чынам змяняецца альбо трансфармуецца ізмяняецца новай. А. Разанаў пастаянна імкнецца да стварэння новай фармальнай рэчаіснасці. Паэтычныя жанры беларускага паэта можна падзяліць на дзве групы:

1) аўтарскія жанры (жанры-наватворы, аказіянальныя жанры);

2) жанры, перанесеныя на беларускую глебу з іншых літаратур шляхам іх трансфармацыі і прыстасавання да нацыянальнай эстэтычнай традыцыі.

Да першай групы варта аднесці квантэмы, вершаказы, зномы. Да другой – пункціры і версэты, вершы і паэмы.

Пункціры. Адным з самых улюбёных для А. Разанава, напэўна, з'яўляецца жанр пункціраў. У яго паэтычных зборніках у пераважнай большасці змяшчаюцца творы менавіта гэтай жанравай прыналежнасці. Структура гэтага паэтычнага жанру ўяўляе сабой невялікі па памеры монастрафічны верш. Страфа можа ўключаць ад трох да дзевяці радкоў. Звяртае на сябе ўвагу “пункцірны” сінтаксіс. Амаль у кожнай мініяцюры ёсць працяжнік альбо двукроп'е. Яны арганізуюць прычынна-выніковыя адносіны паміж часткамі сказа, змест якога – узаемазалежнасць усіх рэчаў, з'яў, працэсаў і рухаў на нашай зямлі. Пункціры багатыя на стылістычныя сродкі: эпітэты, метафары, рытарычныя пытанні.

Стаяць на балоце стагі
з аснежанымі вярхамі –
тутэйшыя горы [9, с. 58].

Селяццаў коміне хаты
Вароны –
зрабіцца
чарнейшымі захацелі? [9, с. 66].

Каштан
У набраклых пупышках:
прыгожы
будучай прыгажосцю [13, с. 131].

3 вучань. Жанр **квантэмы** і яго вызначэнне з'яўляюцца выключна аўтарскімі. Тэрмін уведзены самім паэтам. Назва твора паходзіць ад фізічнага тэрміна “квант”, што азначае “згустак светлавой энергіі”. *Квантэма* – гэта монастрафічны паэтычны твор, які складаецца з чатырох, радзей – з трох, пяці, шасці радкоў, напісаныя без знакаў прыпынку. Колькасць слоў – мінімальна, але пры гэтым самадастатковая і абумоўліваецца спецыфікай жанру. Кожны радок – носьбіт пэўнага сэнсавага значэння. Звязваць жа асобныя сэнсы ў цэлае адзінства павінны мы, чытачы:

ці доўга
вагам
калыхацца

лёс рвзважае
незаўважны крок

руіны запарушваюцца
рунь
уваскрашае руны
неба блізка

4 вучань. Версэты. У кнізе «Вастрые стралы» поруч з квантэмамі і пункцірамі змешчаны версэты. Версэты вылучаюцца адноснай прастатой, ураўнаважанасцю формы, лагічнай яснасцю думкі і завершанасцю тэксту. Але ў той жа час у версэтах вельмі глыбокі пазатэкст, шматзначнасць і сімвалічнасць сэнсу. У версэтах вельмі моцны суб'ектыўны пачатак.

Версэты невялікія па аб'ёме, аднак у большасці сваёй, у адрозненне, напрыклад, ад квантэм, – гэта далёка не бясфабульныя творы, бо ў іх можна вылучыць экспазіцыю, завязку, кульмінацыю, развязку:

”Стары горад”

На ацішэлых падворках, ля гонты і чарапіцы, квітнее ружовы і белы бэз і асвятляе сваім цвіценнем, сваім разуменнем горад, што паглыбляецца ў даўніну.

Кашлаты дзядоўнік натоўпіцца каля паркана:

кожная лапушына – шаля,

кожная лапушына – голас, кожная лапушына – далонь:

наноў разважае зялёнае веча, наноў узважае думнае веча кошт смерці і кошт жыцця...

Пакінулі апошнія жыхары свае дамы-мураванкі, свае драўляныя хаты з аканіцамі і ліштвой і ўсё, што мелі, што нажывалі, што памяталі, што снілі, набралі ў пярэбары, у перасяленне, у новы кут...

Ды нехта ўсё роўна сюды вяртаецца неадольна,

нешта ўсё роўна тут, быццам колісь, жыве:

тут раптам зазвоняць званы трывожна,

зацокаюць раптам падковы па бруку,

раптам дзіця заплача,

Раптам некага нехта пакліча, і той адгукнецца ў адказ...

Тут пласт на пласце, на падмурку – падмурак.

Тут свае таямніцы, свой радавод, свой лад.

Тут нешта тоіцца, нешта хаваецца, нешта ўхіляецца ад разгляду...

Падводзіцца да старога горада вузкакалейка.

Па старым горадзе ходзяць узброеныя патрулі.

(зачытваецца версэт “Стары горад”)

Твор прасякнуты спачуваннем да пакінутых некалі жылых хат, парканаў, спавітых цяпер дзядоўнікам. Паэт, назіраючы карціну запусцення, хвалюецца, перажывае і перадае свае пачуцці з дапамогай рытму, і завяршае лірычны маналог філасофскім вывадам. У версэце сцвярджаецца неўміручасць жыцця, цесная сувязь розных часоў, неабходнасць захавання памяці нашчадкамі. Заканчваецца твор фразай” па старым горадзе ходзяць узброеныя патрулі”, якая гучыць запаветам будучым пакаленням берагчы, шанаваць, ахоўваць мінулае.

5 вучань. Зномы. Зборнік «Паляванне ў райскай даліне» (1995) заканчваецца раздзелам дасюль яшчэ не вядомага жанру – зномаў. Гэта назіранні-эсэ, у якіх прысутнічаюць, жывуць вобразы, інтанацыя, гукі, безумоўна, паэтычная філасофія. Думкі ў зномах не расейваюцца, а згортваюцца амаль да афарызма. Зварот да зномаў (“зно” – мысліцельная рэчаіснасць) пэўным чынам заканамерны. Аўтар, называючы гэтыя тэксты зномамі, ці філасафемамі, тым самым падкрэслівае дамінантны характар сваёй творчасці – філасафічнасць і інтэлектуалізм.

Творы гэтыя па аб’ёме невялікія, складаюць у пераважнай большасці адзін абзац, прычым абзац афарыстычны. Таму зномы – своеасаблівая кніга ў кнізе. У аснову зномаў пакладзена грунтоўная практычная мудрасць, выведзеная з вопыту сусветнага мастацтва. Развагі, думкі, вывады паэта ахопліваюць самыя розныя сферы жыцця чалавека. Зномы – гэта люстэрка свядомасці аўтара. Мы можам меркаваць, наколькі гэта мудры, культурны і адукаваны чалавек.

Жыццё кожны раз падводзіць чалавека

да краю жыцця, нагадваючы, што яно не самамэта, што жыць, каб адно толькі жыць, нельга.

Чалавек «далейшы» за жыццё, і не можа ён

сцвердзіцца ў ім інакш, як толькі пераадольваючы, пераўзыходзячы яго.

Вершаказы. Да аўтарскіх жанраў А. Разанава адносяцца і вершаказы. Яны найбольш прадстаўлены ў зборніках 90-х гадоў: «У горадзе валадарыць Рагвалод», «Паляванне ў райскай даліне», «Ганец з вужакамі». Вершаказы – творы, паэтычныя па змесце і праявічныя па форме. Гэта ўслухоўванне ў гукавы склад слова, адшукванне асацыяцый, праз якія вымалёўваюцца межы сэнсу. Гэта і гульня са словам, абыгрыванне яго гучання і паліфанічнасці, і сур’ёзнае пранікненне ў глыбіні мовы, зварот да гукасэнсу і моватворчасці. У вершаказах побач з голасам паэта чуецца голас дрэва, каменя, маланкі, бо кожны прадмет, кожная з’ява хоча агучыцца, расказаць пра сябе. Кожная літара і кожны гук для паэта вельмі значныя, бо з іх дапамогай ён спрабуе ўзнавіць працэс узаемадзеяння чалавека з прыродай. Спецыфічны спосаб рыфмоўкі ў вершаказах А.Разанаў называе дамінантай. «Гэта

тое імя, тая назва, якія маюць рэч, прадмет, з'ява. І ўвесь вершаказ падпарадкоўваецца, слухаецца гэтага ключавога слова. Ці гэта збан, ці грыб, ці павуціна, ці гузік, ці дуга, ці дзіда».

Парожнія, жорны стаяць, але калі ў іхняе жарало ўсыпаецца хоць бы жменя зерня, яны ажываюць. яны разварушваюцца, яны «жораюць» пачастунак, варожачы, што ўрэшце з яго атрымаецца, – ці корж, ці аладка, ці піражок.

(“Жорны»)

“Даследчыкі”

1 вучань. Алесь Разанаў у сваіх першых зборніках культываваў тэму Радзімы, волі, пільная ўвага да мінулага, заклік берагчы родную мову(*чытае верш “Мова”*).

Празрысты звон,

грымотны грукат,

скалісты свіст,

магутны гул –

Усе

разрозненыя гукі

цяклі,

каб зліцца

у агул.

Хісталі

ўздыбленыя далі,

Глыбаста білі ў небасхіл.

І ў немагу

не прападалі,

А западалі

і раслі.

І ціш і гром,

і звон і шорах

спляліся

ніткаю радства,-

калі з грудзей,

нямых і чорных,

аднойчы

мова прарасла.

2 вучань. У зборніку “Назаўжды”(1974) найбольш твораў на гістарычную тэматыку :”Арышт Кастуся Каліноўскага”, ”Балада пратэсту”, ”Рагнеда”.
(*Чытаецца верш “Рагнеда”*)

Адсылаюцца сваты –

рэй пусты...

Трубу абрыне
не абраны, не святы:
для рабыніча – рабыні.

Як страла трымціць –
прыспеў...
Курны дым – як сцелюць воўну...
Налучыўся неспадзеў
карны выкуп за князеўну.

Слынна
ў варварскія дні
выкшталцоўвалася крэда:
пры вачах шчытной радні
абняслаўлена Рагнеда.

Уладзімір, уладар,
праз вякі крычыць здарэнне,
праз вякі гудзе пажар:
чад і слёзы – парадненне.

Ад радзіны анідзе –
парадненне –
анікога.
Праз вякі на збой ідзе –
тлен і парасткі –
дарога.

Цесны церам,
змор звініць,
зазвініць душа-вярэда...
Прыпадзе каханка ніц...
Занясе лязо Рагнеда,
не за волю і дабро –
за няволю і змірэненне...
О, рабыннае таўро –
з пераможцам парадненне.

Неназванаю была,
неназванай засталася –

знак святлейшага гала
пад хусцінкаю Настасці.

На зняверанай вярсце
адрачонамі начамі
прыадчыніцца:
расце
сын – вачамі палачанін.

Адраджэнне:
заснуе...
адрадненне:
верне краю
род упарты – ўсе свае...
Род адступнікаў карае.

А пакуль, князь,
а ці знаў –
ты не сам тут...
Як заклацце –
прыўзнімае Ізяслаў
меч,
атрыманы ад маці.

З вучань. Адзін з лепшых у зборніку вершаў – верш “Радзіма”.Скразны матыў верша – сцвярджэнне паэтам сваёй адданасці Радзіме ў часы нялёгка, а не радасныя. Гэты матыў падсвечваецца другім – пра загадкавасць, непазнавальнасць Радзімы. Паэт знайшоў свой варыянт тлумачэння паняцця Радзімы: ён параўноўвае яе з загадкавай істотай. У вершы раскрываецца і трэці матыў – паэт палемізуе з тымі, хто ўмяшчае Радзіму ў “куток”, дзе нарадзіўся, вырас, і сцвярджае немагчымасць канчаткова вызначыць яе выток, межы і працяг.*(чытае верш “Радзіма”)*

Радзіма, да цябе з мальбой
і нараканнем
не скрануся.

Я ў весялосці не з табой,
з табой у роздуме і скрусе.

Высвечвала бяздонным дном,
ў акно ўзіралася з’інела,
і ведзьмавала туманом,

і летам бабіным звінела.

Калі будзіла весялосць?!
А прахаплюся – ты ўсё будзіш.
І мне няўцям, адкуль ты ёсць,
адкуль пасля з’яўляцца будзеш.

Ты не ўмяшчаешся ў куток,
дзе трызніць Буг, дзе Белавежа...
Твае не вызначыць мне межы
і не намацаць твой выток.

У свет балючы дабяла,
у снежны свет – мае усходы
ідуць: там ты... там ты была!..
Ты ўся наводдалі заўсёды.

III. Рэфлексія.

Настаўнік. Мы з вамі пазнаёміліся з асноўнымі этапамі жыцця і творчасці Алеся Разанава. Якой вы ўяўляеце асобу паэта і яго творчасць пасля нашага ўрока, вы коратка выкажаце, склаўшы “сінквейн” на тэму “Творчасць Разанава”.

(Вучні складаюць і прадстаўляюць свае “Сінквейны”, настаўнік каменціруе і ацэньвае работы вучняў)

IV. Дамашняе заданне:

- ✓ скласці пытанні да тэмы “Творчасць Алеся Разанава”;
- ✓ вывучыць верш на памяць (на выбар).

Настаўнік. Завяршаючы размову пра творчасць Алеся Разанава, хочацца яшчэ раз звярнуцца да слоў самога паэта, якія з’яўляюцца эпіграфам да нашага ўрока і якія сведчаць пра сціпласць аўтара, нягледзячы на шматграннасць, шматзначнасць яго асобы. Філасофскае асэнсаванне свайго месца на гэтай зямлі аўтар вызначыў у вершы, які так і называецца “На гэтай зямлі” і якім я хачу закончыць наш урок.

НА ГЭТАЙ ЗЯМЛІ

Хто пытаецца ў мяне дарогу на ўсход,
хто – дарогу на захад...
Нібы раздарожжа, я паказваю ўсім, куды ісці,
а сам застаюся на месцы –
на гэтай зямлі, пад гэтым небам –
занадта лёгкі для глыбіні,
занадта цяжкі для вышыні,

занадта цэласны, каб падавацца ў які-небудзь бок...
Вось мая левая рука, вось – правая...
Я кладу зерне ў дол – і яно вырастае ў дрэва:
на адной галіне ў яго сонца,
на другой – месяц,
рознагалосыя птушкі з усіх канцоў свету
спяваюць на ім свае песні і ладзяць гнёзды...
Тут мой захад і тут – усход.
Вялікі дзякуй за работу!

Літаратура:

Літаратура

1. **Беларуская літаратура**: дапам. для вучняў 11-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / пад рэд. А. Бельскага, М. Тычыны. – Мн.: Адукацыя і выхаванне, 2009. ISBN 978-985-471-320-5
2. **Калеснік, У.** Страла і мэта // У Калеснік. Усё чалавечае: літаратурныя партрэты, артыкулы, нарысы. – Менск, 1993
3. **Конан, У.** Узыходжаньне / У. Конан // Польша. –1997. – № 12.